

Aulis Sallinen (1935-): Ratsumies (1975)

Savonlinnan oopperajuhlien merkitys suomalaisen oopperakulttuurin nousulle oli suuri 1970-luvun alussa. Kun vuonna 1967 esitettiin Beethovenin Fidelio Olavinlinnan sisäpihalla, heräsivät samalla oopperajuhlat siitä Ruususen unesta. Joonas Aino Acktén jäljiltä olivat nukahtaneet vuonna 1930. Acktén aloitteestahan juhlia järjestettiin vuosina 1912 -1916 sekä 1930. 1970-luvun alussa juhlien taiteelliseksi johtajaksi ryhtyi maailmanmaineeseen noussut basso Martti Talvela. Uusia oopperan ystäviä aikaansai luultavasti ennen kaikkea suomeksi esitetty Taikahuilu, jossa Matti Lehtinen, Martti Talvela, Kim Borg ja Irma Urrila August Everdingin ohjauksessa loistivat. Talvelan sinnikkyys ansiosta saatiin linnan pihalle myös sadekatos, jolloin sadekesät eivät enää pilanneet juhlia.

Oopperajuhlien taiteellinen ja toiminnallinen johto edisti myös suomalaisen oopperan tulevaisuutta. Savonlinnassa päätettiin järjestää oopperasävellyskilpailu juhlistamaan 500-vuotista Olavinlinnaa osallistujina Aulis Sallinen ja Bengt Johansson. Sallisen Ratsumies Paavo Haavikon librettoon julistettiin voittajaksi vuonna 1974 ja se kantaesitettiin seuraavan vuoden juhlissa. Kantaesitystä on pidetty Suomen musiikkielämässä samalla tavoin legendaarisena kuin esim. Pohjalaisten kohdalla 20-luvulla: uusi kansallisooppera oli syntynyt. Seuraavan 30 vuoden aikana suomalainen ooppera lähti sellaiseen kansalliseen ja kansainväliseen nousuun, että enää ei Suomessa voida puhua oopperasta eliittitaiteena kuten vielä 60-luvun lopussa. Tässä muutoksessa Savonlinnan Oopperajuhlilla on ehkä suurin yksittäinen merkitys.

Sallisen Ratsumies herätti myös kansainvälistä huomiota. Erityisesti englantilaiset ooppera-ammattilaiset olivat kiinnostuneita, ja seuraavasta oopperasta Punaisesta viivasta (joka kantaesitettiin Kansallisoopperassa) tulikin Sallisen kansainvälinen läpilyönti, joka johti oopperatilaukseen Covent Gardenilta Lontoosta. Punainen viiva ja Joonas Kokkosen Viimeiset kiusaukset menestyivät suomalaisina vientioopperoina 70-80-luvun vaihteessa maailmalla saaden suomalaisen nuoren polven puhumaan pilkallisesti "karvalakkioopperoista" kenties kansanomaisten aiheiden ja realistisen lavastuksen takia.

Ratsumiehen aiheena on näennäisesti 1500-luvun Suomi ja Säämingin metsät Savonlinnan ympärillä. Alueelle yritetään perustaa omalaatuista metsävaltiota. Ratsumies Antti ajautuu hankkeen johtoon tahtomattaan. Hyökkäys Liistonsaaren kuninkaankartanoa vastaan kuitenkin epäonnistuu. Ooppera alkaa Antin, ratsumiehen ja tämän vaimon Annan joutuessa orjina sietämään Novgorodilaisen kauppiaan ja tämän vaimon mielivaltaa. Vanha kansanuskomus kiertelevästä karhusta saa toteutuksensa, kun Antti joutuu karhunpuvussa ennustamaan kauppiaille. Kohtaus päättyy, kun kauppias ja hänen vaimonsa saavat surmansa tulipalossa.

Toisessa näytöksessä käydään oikeutta Olavinlinnassa. Anna yrittää saada leskeneläkkeen, mutta erakoksi naamioitunut Antti tunnistetaan. Tuomari saapuu yöllä tyrmään naisen luo, ja vangitut pääsevät vapaaksi. Kolmannessa näytöksessä eletään metsässä yhteiselämää Ratsutilallisen johdolla. Seurueeseen kuuluvaa Matti Puikkasta vaivaavat kuolleet, kuten aiemmin Novgorodin kauppiasta ja myös Ratsumiestä. Vähitellen kansa kerääntyy yhteen ja käy taisteluun esivaltaa eli kuninkaankartanon varustusta vastaan. Tappion jälkeen Anna laulaa kehtolaulua kuolleelle ratsumiehelle.

Ratsumies on unenomainen kertomus ihmisistä, jotka ovat kyvyttömiä vapautumaan kohtalostaan. Ennustuksiin kyetään, mutta ennustuksia ei ymmärretä ennen kuin ne ovat toteutuneet. Unesta, jota koko elämä on, voi vapautua ja herätä vasta kuoleman hetkellä. Samalla ooppera on tarina miehestä ja naisesta, valtataistelusta heidän välillään sekä heihin kohdistuvasta vallasta. Paavo Haavikon libretto onkin pidetty yhtenä kaikkien aikojen syvällisimmistä. Sallisen värikäs musiikki tukee ja kommentoi tekstiä huipentaen kohtaukset myös dramaattisesti.

CD: Ratsumiehen kantaesitys v. 1975 Savonlinnan Oopperajuhlilla johtaa Ulf Söderblom

Antti, Ratsumies - Bassobaritoni - Matti Salminen

Anna - Sopraano - Taru Valjakka

Kauppias - Tenori - Eero Erkkilä

Kauppiaanvaimo - Altto - Anita Välkki

Tuomari - Basso - Martti Wallén

Nainen - Mezzosopraano - Tuula Nieminen

Ratsutilallinen - Baritoni - Usko Viitanen

Matti Puikkanen - Basso - Heikki Toivanen

Kohtauksia:

Prologi (1 min.): Esipuhe

1.näytös:

1. kohtaus: Pääsiäinen Novgorodissa

Novgorodin kauppias ahdistelee Annaa.(2)

Kauppias vastaa Annalle, minkälainen mies hän tälle olisi.(3)

2. kohtaus: Kauppiaan vaimo ja Antti, ratsumies karhuna (4)

3. kohtaus: Kauppias, vaimo ja Antti, neuvot karhulle (5)

Ratsumiehen ennustus kauppiaalle: "Lumi sataa katolle" (6), tulipalo, Antin ja Annan pako (7)

2. näytös: Oikeudenkäynti Olavinlinnassa: 5. kohtaus: Ratsumiehen yritys esiintyä erakkona. Naisen laulu. (CD2, nr. 1-2) Ratsumies tunnistetaan.

3. näytös: Loppukohtaus (5. ja 6. kohtaus) Ratsumies suunnittelee miesten hyökkäystä Liistonsaaren kuninkaankartanoon verkon suojassa ("metsä liikkuu"). Naiset hämäävät vartijoita valituksillaan. Joukko ammutaan. Ratsumiehen monologi. Annan kehtolaulu. (CD2: 9-11)

Punainen viiva (1978)

Oopperan aihetta ehdotti ja sen tilasi kansallisoopperan johtaja Juhani Raiskinen. Säveltäjä Aulis Sallinen innostui aiheesta ja kirjoitti itse libreton Ilmari Kiannon kuuluisan romaanin pohjalta. Ohjaajaksi kiinnitettiin jälleen Kalle Holmberg, ja musiikin johti Okko Kamu kantaesityksessä Kansallisoopperassa vuonna 1978. "Viivaa" esitettiin sittemmin Savonlinnan Oopperajuhlilla ja ooppera menestyi hienosti myös kansainvälisesti aina New Yorkia myöten.

Juoni:

Sallinen laati itse libreton Ilmari Kiannon romaanin pohjalta.

Kainuun torpan asukkaat Topi ja hänen vaimonsa Riika elävät köyhyydessä ja nälässä ankaran luonnon ympäröimänä. Karhu raatelee lampaan. Lähestyvät eduskuntavaalit saavat kuitenkin myös torpan

asukkaat uskomaan parempaan tulevaisuuteen. Vaihtelua elämään tuo kiertelevä reppuri.

Topi on käynyt työväentalolla kuuntelemassa agitaattoria. Mieliala on korkealla vaalien aikaan. Punaisen viivan vetäminen äänestyslistaan ei kuitenkaan ehdi auttaa Kainuun köyhiä. Lapset kuolevat tauteihin ja karhu tappaa lopuksi isännän.

DVD:

Suomen Kansallisooppera 2010

Kapellimestari Mikko Franck

Ohjaus: Pekka Milonoff

Tanssiteatteri Tsumi

Rooleissa:

Topi – Jorma Hynninen (baritoni)

Riika – Päivi Nisula (sopraano)

Agitaattori Puntarpää – Aki Alamikkotervo (tenori)

Reppuri Simana Arhippainen – Hannu Forsberg (basso)

Kaisa – Anna-Lisa Jakobsson (altto)

Kunilla – Rea Mauranten, Suutari – Taisto Reimaluoto (puherooleja)

Nuori pastori – Tuomas Tuloisela (baritoni)

Kohtauksia:

1.näytös

1. kohtaus:

Karhu on tappanut lampaan – Topi vannoo tappavansa karhun – Riika manaa kurjuutta ja kaipaa nuoruuttaan – Topi muistelee nuoruutensa tukkisavottaa paratiisina – Riitely taukoaa, Topi tajuaa jauhojen olevan lopussa ja lähtee kirkolle jauhoja hankkimaan.

3.kohtaus: Kulkukauppias Simana Arhippainen poikkeaa matkallaan mökkiin ja vastailee lasten kysymyksiin kertoen samalla Venäjän keisarista – Vestmanviikilaulu – Topi saapuu tuoden ruokaa ja kertoo työväenkokouksesta ja tulevista vaaleista, joissa kaikki muuttuu.

4.kohtaus: Uutenavuonna 1907 agitaattori Puntarpää saapuu kokoukseen ja lupaa uutta tulevaisuutta köyhille jos he äänestävät oikeaa puoluetta. Nuori pappi varoittaa vihasta ja verenvuodatuksesta. Puntarpää ivaa häntä ja lupaa tasa-arvoa, vapautta ja veljeyttä. Hän kuvaa ihmisille heidän köyhää elämäänsä.

2.näytös:

6.kohtaus:

"Onko Suomessa kevät?" laulaa kuoro ja ennakoi uutta aikaa -
maalisvaalit, Topi ja Riika lähtevät äänestämään

7.kohtaus

-Riikan epätoivoista vaalituloksen odottelua – Kaisan mukaan lasten
sairaus on rangaistus äänestämisestä – Kaisan kehtolaulu kuolleelle
lapselle – Topi tulee savotasta – Kaikki lapset kuolleita

Epilogi

Kunilla lukee vaalituloksen lehdestä ja lupaa muutosta, - Koirat
haukkuvat – Karhu tulee

Aulis Sallisen oopperat:

Ratsumies (1975)

Punainen viiva (1978)

Kuningas lähtee Ranskaan (1983-84)

Kullervo (1986-88)

Palatsi (1993)

Kuningas Lear (1998-99)